

Актуальність туристської підготовки у професійному становленні фахівців із фізичної культури

Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне)

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-технічний прогрес створив умови для розвитку транспорту, будівництва, сфери побутового обслуговування, відповідно звільнивши час для культурного дозвілля людей. Разом із тим різко визначилася й інша сторона: прогресуюча малорухливість людей, надлишок у харчуванні, збільшення емоційно-психологічного компоненту в житті та роботі [1]. Підростає покоління позбавлене рухової активності, віддалене від природи, навантаження на їхню психіку зростає, оточуюче середовище забруднене. Ці фактори призвели до значного збільшення числа серцево-судинних захворювань, порушення обміну речовин та ін. У більшості дітей та молодих людей спостерігається дефіцит рухів у режимі дня. У школярів практично вдвоє скоротилася рухова активність порівняно з дошкільним періодом, вона складає лише 16–19 % добового часу, в тому числі організовані форми фізичного виховання займають лише 1–3 % [1, 4]. Як показує аналіз літературних джерел [2, 6, 7], туризм як складова частина фізичної культури і спорту сприяє здоровому способу життя, гармонійному розвитку особистості, удосконаленню і збереженню фізичної працездатності, всебічній підготовці та може вирішити вказану проблему.

Аналізуючи історичний шлях туризму, відзначимо, що людство завжди, на всіх етапах свого розвитку, використовувало мандрівництво, а згодом туризм для задоволення своїх пізнавальних, оздоровчих, виховних, економічних цілей [5]. Оздоровчо-спортивний туризм поєднує в собі спорт і відпочинок. Він має не лише значне соціальне значення, а й економічну ефективність. Фахівці зауважили, що людина, яка активно займається ним, щороку заощаджує для державного бюджету кошти, еквівалентні майже 400 доларів США (виплати з фонду соціального страхування на лікування, непрацездатність, оздоровлення), тоді як держава витрачає на це лише 1 долар США на рік [2, 3].

Наразі багато дитячих організацій та об'єднань, що покликані виховувати підростає покоління, дбати про фізичний розвиток молоді, беруть за основу туристсько-краєзнавчу роботу як дієвий засіб, як реальну можливість утілити в життя всі вимоги навчально-виховного процесу [3, 4].

Мета нашої роботи – вивчення змісту туристської підготовки студентів та визначення відповідності навчальних програм із туристсько-краєзнавчої роботи вимогам сучасної професійної підготовки вчителя фізичного виховання.

Основні завдання дослідження:

1. Дослідити рівень мотивації до вивчення основ туризму та краєзнавства у студентів вищих навчальних закладів.
2. Охарактеризувати навчальні програми з туристської підготовки у вищих навчальних закладах для спеціалістів із фізичного виховання.

Методи дослідження: аналіз літературних джерел, синтез, порівняння, анкетування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Людство володіє різноманітними спортивними програмами, що спрямовані на зміцнення та покращення здоров'я, проте лише туризм у комплексі володіє всіма необхідними компонентами для збереження здоров'я. Це – спілкування з природою, зміна оточення, психологічне розвантаження і головне – фізична активність. Цінні й такі характерні особливості туризму, як простота в організації, доступність до людей будь-якого віку, разом з тим він є природним і посилює вид спорту, оскільки навантаження в ньому легко дозуються та практично є тренуючими. Спортивний туризм розвиває моральні якості, формує прекрасні риси людського характеру, сприяє розвитку істинних цінностей особистості.

Педагог, який освоїть курс туристсько-краєзнавчої роботи, зможе на якісно новому рівні організувати виховання та всебічний розвиток своїх учнів. При цьому з'являються нові можливості для підвищення педагогічної майстерності. Під час туристських подорожей та краєзнавчих заходів відбувається збагачення як дитини, так і педагога. Це – новий рівень навчання та виховання, це – можливість створити моменти радості та щастя для дитини.

Для оцінки реального стану справ у туристсько-краєзнавчій галузі нами проведено анкетування студентів фізкультурних спеціальностей двох Рівненських вищих навчальних закладів. Усього в дослідженні взяли участь 54 респонденти. Серед них 31 студент Рівненського державного гуманітарного університету (РДГУ) спеціальності “Педагогіка і методика середньої освіти. Фізична культура” і 23 студенти факультету здоров’я, фізичної культури і спорту Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені акад. С. Дем’янчука (МЕГУ). Студенти вищеназваних вузів вивчали туристські дисципліни різних за кількістю годин обсягів та на різних курсах. Дослідження проводилося після засвоєння теоретичного курсу навчальних дисциплін.

Опитування студентів показало, що вперше респонденти взяли участь у туристських заходах у роки навчання в школі – 96 %, і лише 4 % опитаних – пізніше. Практично всі, хто побував у поході чи на екскурсії, залишилися задоволеними. Негативно свій перший туристський досвід оцінили всього 4 % студентів. Особливо нас цікавило питання про стан туристсько-краєзнавчої роботи в школах. Кількісну характеристику результатів відповідей подано у табл. 1.

Як видно з таблиці, більшість шкіл проводить туристсько-краєзнавчу роботу зі своїми вихованцями. Хоча, як свідчать самі опитувані, ці заходи носять швидше епізодичний характер, ніж системний.

Як відомо, у шкільній програмі “Основи здоров’я і фізичної культури” (2001 р.) передбачено години туризму для учнів 4–9 класів. Дослідження, проведені нами, показали, що у більшості шкіл (66,7 %) не проводилися уроки туризму. Таку ситуацію пояснює той факт, що у загальноосвітніх закладах відсутня належна матеріально-технічна база. Про це повідомило 68,5 % опитаних студентів. Достатнім забезпечення шкіл вважає лише 1,9 % респондентів.

Таблиця 1

Оцінювання стану туристсько-краєзнавчої роботи в школі

Зміст запитання	Варіанти відповідей (%)		
	так	ні	важко відповісти
Як часто проводилися туристські заходи у Вашому навчальному закладі (школа, ліцей)?	94,4	5,6	–
Чи проводилися уроки фізичного виховання із туризму?	33,3	66,7	–
Чи вважаєте Ви достатнім рівень забезпеченості кадрами з туристсько-краєзнавчою освітою сучасних шкіл?	9,2	88,9	1,9
Чи забезпечена школа сьогодні необхідною матеріальною базою для туристсько-краєзнавчої роботи зі школярами?	1,9	68,5	29,6

Водночас майбутні фахівці фізичного виховання висловлюються за доцільність введення названих вище уроків – 98,1 %, і лише 1,9 % – не визначилися з відповіддю. Такі результати опитування свідчать про необхідність вивчення туристських дисциплін на факультетах фізичного виховання. На запитання анкети “Чи хотіли б Ви займатися туризмом професійно?” позитивну відповідь дало 61,1 % опитаних. Тобто серед студентів є багато тих, хто бажає працювати у спеціалізованих позашкільних закладах освіти (станції чи центри туризму та краєзнавства, секції при школах тощо).

Занепокоєння викликає той факт, що великий відсоток опитаних як студентів РДГУ, так і студентів МЕГУ після закінчення курсів туристських дисциплін, що наразі передбачені навчальними планами, не вважають належною свою підготовку до проведення туристсько-краєзнавчої роботи зі школярами. Як показує аналіз проведеного дослідження, майже половина студентів РДГУ (48,4 %) вважає, що здобула необхідні вміння та навички для роботи в школі, а 29 % – що рівень їх підготовки є недостатнім; а студенти МЕГУ в більшості (43,5 %) ще не готові для туристсько-краєзнавчої роботи в школі. При цьому 100 % опитаних студентів вважають за доцільне розширення такої роботи в школах і ВНЗ. Тобто можна зробити висновок, що вивчення туристських дисциплін є необхідною складовою у підготовці вчителів фізичного виховання, але кількість годин і співвідношення теоретичного та практичного матеріалу вимагають перегляду й оптимізації.

Отримані відповіді свідчать про покращення знань студентів із топографії, з основ туризму; деякі опитувані вказали на зміцнення впевненості в собі, на те, що навчилися долати труднощі. Дослідження, проведені нами, засвідчили про те, що питання туристсько-краєзнавчої підготовки

майбутніх учителів вимагає великої уваги, оскільки засобами туризму та краєзнавства вирішується ряд важливих питань виховання та оздоровлення молоді.

Активізація туристської підготовки майбутніх спеціалістів фізичного виховання є потребою сьогодення. Від якості викладання туристських дисциплін залежить розвиток шкільного та студентського туризму. Туризм у руках творчого педагога є одним із могутніх засобів залучення учнів до активної навчально-пізнавальної і суспільно-корисної роботи. Успішні результати шкільної туристської роботи залежать від того, як педагог сам розуміє цю роботу і як він зуміє зацікавити своїх вихованців.

У процесі дослідження нами розглянуто та проаналізовано дві програми: курс "ОКТД" (організація краєзнавчо-туристської діяльності), що викладається для студентів спеціальності "Педагогіка і методика середньої освіти. Фізична культура" педагогічного факультету РДГУ, та курс "Туризм" для студентів спеціальності "Фізичне виховання та адаптивна фізична культура" факультету здоров'я, фізичної культури і спорту МЕГУ імені акад. С. Дем'янчука. Дисципліни вивчаються на різних курсах: у РДГУ – на 2-му курсі (4-й семестр), у МЕГУ – на 1-му (2-й семестр). По закінченню курсу "ОКТД" студенти складають іспит, а студенти, що вивчали "Туризм", здають залік.

Аналіз вищеназваних навчальних програм засвідчив наявність спільних та відмінних моментів. Обидві програми передбачають аудиторну та самостійну роботу. Проте кількість за видами занять суттєво різниться. Студенти, що вивчають курс "Туризм", мають 4 год лекційних, 24 год лабораторних занять, тобто всього 28 год аудиторної роботи, практичні заняття відсутні. Зрозуміло, що за такого стану справи викладач змушений дуже стисло, а можливо й лише оглядово, подавати навчальний матеріал. Прикладом такої ситуації можна вважати теми лекційного заняття, де за дві години аудиторної роботи заплановано опанувати великий теоретичний матеріал. Обмежена кількість годин, відведених на вивчення курсу туризму, вимагає від студентів великої самостійної роботи. Для студентів МЕГУ передбачено 26 год самостійної роботи, студентам РДГУ – 54 год.

Узагальнюючи зміст проаналізованих програм, слід відзначити, що в них передбачено вивчення історії туризму, класифікації туризму, загальної та спеціальної підготовки туристів, правил безпеки у подорожах, ролі туризму у вихованні та оздоровленні молоді, медичного контролю та долікарської допомоги, топографічної підготовки і проведення змагань із техніки туризму та спортивного орієнтування тощо.

Однак, на нашу думку, обидві програми вимагають удосконалення. По-перше, кількість годин із курсу "Туризм" не дозволяє добре опанувати програмний матеріал; по-друге, у навчальному курсі не передбачено ознайомлення та детальне вивчення нормативно-правової бази туризму, що є основою всієї туристсько-краєзнавчої роботи з школярами та молоддю. Що стосується іншої програми – "ОТКД", то було б доцільно доповнити курс темами, що стосуються лікувального туризму, перспектив підприємницької діяльності у туризмі.

Вивчення теоретичних основ недостатнє для підготовки спеціалістів високої кваліфікації. Багатоденні подорожі є суттєвим доповненням до знань, умінь та навичок, що є неоціненним досвідом подолання природних перешкод. Тому у програмах необхідно передбачити участь студентів у категорійних походах, оскільки в їх основі лежать самостійні дії студентів, що є фундаментом, на якому базується процес навчання та виховання. Звіт про виконану роботу під час багатоденних подорожей доцільно оформляти у вигляді спеціальних журналів, що суттєво допоможуть в аналізі та синтезі здобутого досвіду.

Висновки. У результаті проведеного анкетування студентів було виявлено неабияку зацікавленість опитаних сучасним станом туристсько-краєзнавчої роботи в школі та у вищих навчальних закладах. Студенти високо оцінюють значущість туристських заходів для покращення та зміцнення стану здоров'я людини. Молоді люди переконані в доцільності вивчення туристських дисциплін на фізкультурних спеціальностях.

З огляду на проведеному роботу, а також беручи до уваги результати опитування студентів щодо фахової підготовки з питань туризму та краєзнавства, у подальшому необхідно удосконалити зміст навчальних програм туристських дисциплін, розробити засоби підвищення практичних навичок. Така багатогранна підготовка студентів фізкультурних спеціальностей дозволить отримати фундаментальні знання для туристсько-краєзнавчої роботи в подальшому.

Література

1. Конох А. Аналіз переваг студентів вищих навчальних закладів у виборі видів активного туризму // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: Зб. наук. пр. ВДУ ім. Лесі Українки.– Луцьк: Волин. обл. друк., 2005.– С. 165–168.
2. Бабіко І., Свенцицька Т. Шляхи удосконалення програм з фізичної культури у загальноосвітніх школах з позиції вчителів // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: Зб. наук. пр. ВДУ ім. Лесі Українки.– Луцьк: Волин. обл. друк., 2005.– С. 9–12.
3. Ганопольський В. І. Про навчальні спортивно-туристські походи з учнями // Красзнавство. Географія. Туризм.– К., 2004.– № 11.– С. 19–23.
4. Жданова О. М. Досвід підготовки кадрів для рекреаційно-туристичної сфери у Львівському ДІФК // Матер. II Міжнар. наук.-практ. конф.– К., 2000.– С. 23–26.
5. Михайличенко Г. І. Практика організації туристських подорожей: Навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів / М-во освіти і науки України. КНТЕУ.– К., 2003.– 155 с.
6. Гевкалюк Н., Мицкан Б. Шляхи підвищення мотивації студентів до вивчення професійно орієнтованих дисциплін // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: Зб. наук. пр. ВДУ ім. Лесі Українки.– Луцьк: Волин. обл. друк., 2005.– С. 22–23.
7. Некрасов С. Практические аспекты подготовки специалистов спортивного туризма на факультете физического воспитания // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: Зб. наук. пр. ВДУ ім. Лесі Українки.– Луцьк: Волин. обл. друк., 2005.– С. 165–168.

Анотації

У статті визначено актуальність туристської підготовки у формуванні спеціалістів високої кваліфікації, майбутніх фахівців фізичної культури; проаналізовано відповідність навчальних програм із туристсько-краєзнавчої роботи щодо вимог сучасної професійної підготовки вчителя фізичного виховання; подано пропозиції щодо подальшої оптимізації навчального матеріалу. Звернуто увагу на проблему недостатності лише аудиторної підготовки спеціалістів із фізичної культури. Запропоновано запровадження багатоденної спортивної подорожі, бажано категорійного походу з обраного виду спортивного туризму, – як необхідного компоненту ґрунтовної підготовки.

Ключові слова: спортивний туризм, туристсько-краєзнавча діяльність, вчитель фізичної культури, навчальні програми, професійна підготовка вчителя фізичного виховання, категорійний похід.

В статье была определена актуальность туристской подготовки в формировании специалистов высокой квалификации, будущих специалистов физической культуры; проанализировано соответствие учебных программ из туристско-краеведческой работы требованиям современной профессиональной подготовки учителя физического воспитания; поданы предложения относительно последующей оптимизации учебного материала. Обращено внимание на проблему недостаточности аудиторной подготовки специалистов с физической культуры. Предложено внедрение многодневного спортивного путешествия, желательно категорийного похода с избранного вида спортивного туризма, – как необходимого компонента тщательной подготовки.

Ключевые слова: спортивный туризм, туристско-краеведческая деятельность, учитель физической культуры, учебные программы, профессиональная подготовка учителя физического воспитания, категорийный поход.

The article shows the importance of tourist preparing in the teaching of good workers and physical trainers, the author of this article annalists the accordance between the educational programmer of tourist land-learning work and the modern teaching of physical training growing up, gives the advises about the improving of the learning material. The article says about the problem of the deficiency of audience work in the preparing of good workers. It shows the way of the resolving this problem in a long-day sport voyage as an important element of the physical training teaching.

Key words: a tourism, a tourist land-learning work, a physical training teacher, an educational programmer, the professional preparing of physical training teachers.